

“ULUG‘BEK HAMDAM “MUVOZANAT” ROMANIDA SHAXS VA JAMIYAT ZIDDIYATI (MUHAMMADJON OBRAZI MISOLIDA)

Buxoro xalqaro universiteti magistranti

Qurbanova Laylo Talibayevna

Annotatsiya. Ulug‘bek Hamdamning «*Muvozanat*» romani inson ruhiyati, jamiyat va shaxs o‘rtasidagi ziddiyatlarni teran falsafiy talqin qiladi. Roman markazida turgan Muhammadjon obrazi ichki muvozanat, shaxsiy qadr-qimmat va vijdon masalalarini yorqin ifodalaydi. Qamoq, yolg‘izlik, jamiyatning rad etishi kabi sinovlar uning ichki kuchini sinab ko‘radi, ammo Muhammadjon shaxsiy salobatini va ma‘naviy qudratini saqlab qoladi. U yosh avlodga haqiqatni qadrlash, ichki tozalik va ruhiy barqarorlikni saqlashni maslahat beradi. Asar shaxsiyatning haqiqiy buyukligi mansab yoki tashqi holatdan emas, ichki dunyodan kelishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Muhammadjon, Muvozanat, shaxsiyat, ichki muvozanat, yolg‘izlik, vijdon, tabiat, haqiqat, ma‘naviy qadriyat, inson ruhiyati

Аннотация. Роман Улугбека Хамдама «*Muvozanat*» глубоко философски исследует внутренний мир человека, противоречия между личностью и обществом, а также разрушение моральных ценностей. Образ Мухаммаджона в центре повествования символизирует внутренний баланс, человеческое достоинство и совесть. Испытания — тюрьма, одиночество, социальное отвержение — проверяют его внутренние силы, однако Мухаммаджон сохраняет духовную стойкость. Он наставляет молодое поколение ценить правду, сохранять внутреннюю чистоту и душевное равновесие. Роман показывает, что истинное величие личности не зависит от должности или внешнего положения, а определяется внутренним миром.

Ключевые слова:Мухаммаджон, Muvozanat, личность, внутренний баланс, одиночество, совесть, природа, правда, духовные ценности, психология человека

Annotation. Ulug‘bek Hamdam’s novel “*Muvozanat*” offers a profound philosophical exploration of the human psyche, the conflict between individual and society, and the erosion of moral values. The central character, Muhammadjon, embodies inner balance, personal dignity, and conscience. Trials such as imprisonment, loneliness, and societal rejection test his inner strength, yet Muhammadjon preserves his moral integrity and spiritual resilience. He advises the younger generation to value truth, maintain inner purity, and preserve emotional stability. The novel emphasizes that true greatness lies not in rank or external status, but in the depth and strength of one’s inner world.

Keywords:Muhammadjon, Muvozanat, personality, inner balance, loneliness, conscience, nature, truth, moral values, human psyche

Kirish.

Zamonaviy o‘zbek adabiyotida inson ruhiyati, jamiyat va shaxs o‘rtasidagi ziddiyat, shaxsiy va ijtimoiy mas’uliyat, ma’naviy qadriyatlarining yemirilishi kabi murakkab masalalarni teran falsafiy talqin qilgan asarlar alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday asarlar o‘quvchiga nafaqat voqealar rivojini, balki inson qalbining chuqur qatlamlarini, uning ichki kurashlari va ruhiy portlashlarini tushunishga imkon beradi. Shu jihatdan qaraganda, Ulug‘bek Hamdamning “*Muvozanat*” romani zamonaviy adabiyotimizning eng muhim va dolzarb asarlaridan biri sifatida e’tirof etilishi bejiz emas. Roman nafaqat bir davr manzarasini aks ettiradi, balki o‘quvchiga inson hayoti va jamiyat o‘rtasidagi murakkab bog‘liqlikni, shaxsning ichki olami va tashqi muhit bilan kurashini ko‘rsatadi. Asar voqealari murakkab tarixiy va ijtimoiy fonlarda rivojlanadi: inson o‘z qadriyatlarini saqlab qolish, vijdon

bilan yashash va jamiyatning qiyinchiliklariga barqaror turish yoʻlida qanchalik kurashadi, degan savollarga javob izlanadi. Asar markazida turgan **Muhammadjon obrazi** esa shaxs va jamiyat toʻqnashuvining yorqin timsolidir. U bir tomondan oʻzining ichki dunyosini, vijdoni va maʼnaviy qadriyatlarini saqlashga intilsa, ikkinchi tomondan jamiyatning bosimi, tamgʻa va cheklovlar bilan yuzlashadi.

Asosiy qism.

Muhammadjonning hayoti orqali muallif jamiyatning maʼnaviy buzilishlarini, insoniy qadriyatlarning yemirilishini va ularni tiklashning murakkabligini teran ifodalaydi. Shuningdek, Muhammadjonning boshqalarga, xususan yosh avlodga qilgan taʼsiri va berilgan maslahatlari orqali oʻquvchi hayotning eng muhim saboqlarini anglaydi: haqiqatni qadrlash, yolgʻon va adolatsizlikka boʻysunmaslik, ichki muvozanatni saqlash va vijdon bilan yashash inson hayotining markaziy qadriyatlari ekanligini tushunadi. Shu jihatdan, «Muvozanat» romani faqat tarixiy yoki siyosiy manzarani tasvirlash bilan cheklanmay, balki shaxsiy maʼnaviy kurash va inson ruhiyati tafakkurini oʻquvchiga chuqur his ettiradi.

Qamoq va “urilgan” tamgʻa

Muhammadjonning qamalishi uning hayotidagi eng keskin burilish nuqtasi sifatida namoyon boʻladi. Qamoq faqat jismoniy cheklov emas, balki uning ichki dunyosiga, ruhiy erkinligiga, shaxsiy obroʻsiga qoʻyilgan katta bosimdir. Qamoqdan chiqqach, jamiyat unga begona, hattoki dushmanona munosabat koʻrsatadi. Unga “urilgan”, “kesilgan” degan tamgʻa yopishtiriladi, bu esa uning hayotida doimiy iz qoldiradi. Hatto maktabga oʻqituvchi boʻlib ishga olish imkoniyati ham berilmaydi:

“Kesilgan odam yosh avlodni sotsialistik ruhda tarbiyalashda qatnashmasligi kerak”. Bu jumla orqali muallif totalitar tizimning inson ruhiyatiga qilgan bevosita taʼsirini ochib beradi. Jamiyat Muhammadjonni rad etadi, uni ichki va tashqi dunyodan ajratadi, uni jamiyatning meʼyorlariga moslashga majbur qiladi. Shu bilan birga, bu tamgʻa uning ichki erkinligi va ijtimoiy faoliyatiga doimiy cheklov qoʻyadi. Ammo bu qiyinchiliklarga qaramay, Muhammadjonning ichki

muvozanati va shaxsiy qadr-qimmati buzilmaydi. U ruhiy jihatdan sinmaydi, o‘zining vijdoni, ma’naviy qadriyatlari va haqiqatga sodiqligini saqlab qoladi. Bu esa shuni ko‘rsatadiki, tashqi bosim qanchalik kuchli bo‘lmasin, insonning ichki dunyosi va vijdoni uning haqiqiy kuchi manbai bo‘lib qoladi. Muhammadjonning qamalishi va unga yopishtirilgan tamg‘a shaxs va jamiyat o‘rtasidagi murakkab ziddiyatni, totalitar tizimning inson ruhiyatini qanday sindirishga urinishini, shuningdek, haqiqatni saqlash va ichki muvozanatni yo‘qotmaslikning qanchalik muhimligini chuqur ifodalaydi.

“Qushlar” — beg‘uborlik va panoh ramzi

Muhammadjon oxir-oqibat “qushlar maktabi”ga ishga kiradi, bu esa uning hayotidagi yangi burilish nuqtasi hisoblanadi. Bu maktab nafaqat ish joyi, balki ruhiy panoh va ichki muvozanat manbai sifatida tasvirlanadi. Qushlar — tabiatning eng sof, beg‘ubor va hukmsiz mavjudotlari sifatida ramziy tarzda ishlatiladi. Ular insonlarga xos ikkiyuzlamachilik, siyosiy tamg‘alar yoki ijtimoiy bosimni bilmaydi. Shu sababli Muhammadjon bu yerda jamiyatdagi qattiq cheklovlardan, tamgalardan va e‘tiborsizliklardan qochib, tabiat bag‘rida tasalli topadi. Jamiyat Muhammadjonga bermagan mehrni, e‘tibor va hamxo‘rlikni qushlar unga beradi. Bu o‘ta kuchli badiiy kontrastni hosil qiladi: insonlar orasida begona bo‘lib qolgan qahramon, tabiat muhitida iliqlik va bag‘rikenglik topadi. Shu orqali muallif shuni ko‘rsatadi: haqiqiy mehr va soflik inson tabiatida saqlanadi, insonlar orasida esa ko‘pincha yolg‘izlik va rad etilish mavjud. Bu sahna muallif tomonidan shunday talqin qilinadi: agar jamiyat insonni rad etsa, uni qabul qilmay, chetlatib qo‘ysa, u tabiat bag‘ridan panoh topadi. Tabiat — ikkiyuzlamachilikdan holi va sof, insonni hukm qilmaydi, tamg‘a qo‘ymaydi va haqiqiy mehr bilan qabul qiladi. Shu tarzda, qushlar va tabiat Muhammadjonning ichki muvozanatini tiklaydi, uning ruhiy qiyofasini barqaror qiladi va uni ichki dunyosini saqlashga yordam beradi. Bundan tashqari, bu sahna orqali muallif insonning ichki tinchligi va ruhiy barqarorligi uchun tashqi sharoitlar qanchalik murakkab bo‘lmasin, tabiat va ma’naviy soflik

muhim vosita ekanligini ochib beradi. “Qushlar maktabi” Muhammadjon uchun shunchaki ish joyi emas, balki ruhiy panoh va qayta tiklanish makonidir, u yerda inson tabiat bilan uygʻunlik va muvozanat topadi.

Yolgʻizlik va ichki fojiaviy portlash

Muhammadjon hayotining eng ogʻriqli nuqtasi — yolgʻizlik. U umrining oxirida shuni anglaydiki, insonning eng katta doʻstlari va yordami baʼzan nafaqat jamiyatdan, balki eng yaqin insonlardan ham cheklanishi mumkin. Muallif bu holatni shunday ifodalaydi:

“Nihoyasida topgani mana, yolgʻizlik...”

Bu jumla uning ruhiy portlashini, hayotning eng qiyin sinovlari orqali yolgʻizlik hissini qanday boshdan kechirayotganini koʻrsatadi. Muhammadjon umr boʻyi halol yashagan, xizmat qilgan va kurashgan boʻlsa-da, oxir-oqibat yolgʻiz qoladi.

“Eh, yolgʻon hayot, yolgʻon kechgan umr!”

Bu jumla umidsizlikni emas, balki chuqur alamli iqrojni ifodalaydi. U oʻz hayotini tahlil qilarkan, yolgʻon bilan kechgan umr, berilmagan eʼtibor, yolgʻon va adolatsizlikning hissini chuqur his qiladi. Piyolaning chil-parchin boʻlib tushishi esa uning ichki sabr kosasi toʻlganini, orzu-umidlari singanini ramziy tarzda koʻrsatadi. Bu tasvir orqali muallif shuni anglatadi: tashqaridan sokin va tinch koʻringan inson ichida boʻron va ichki portlash kechishi mumkin. Muhammadjonning yolgʻizligi va ichki fojiaviy portlashi romanda shaxsiy kurashning dramatik ramzi sifatida ishlatiladi. Bu sahna orqali muallif inson ruhining nozikligi, jamiyat va tarixiy vaziyatlarning shaxs hayotiga qiladigan taʼsiri, shuningdek, ichki muvozanatni yoʻqotmaslikning qanchalik muhimligini oʻquvchiga his ettiradi. Oʻlimni his etish va **“soʻnggi bozorlik”**

Ikkinchi infarktdan soʻng Muhammadjon oʻlimning yaqinligini chuqur his qiladi. Bu holat uning hayotidagi eng keskin va dramatik lahzalaridan biridir. Muallif buni shunday tasvirlaydi:

“Bir oyog‘im uyda, boshqasi kasalxonada”

“Arslonning o‘ligi ham arslon”: sinmas shaxsiyat

Bu ibora Muhammadjon obrazining markaziy falsafiy g‘oyalaridan birini ifodalaydi. U mansabdan tushgan, obro‘sidan ayrilgan bo‘lishi mumkin, ammo uning shaxsiyati, ichki qadr-qimmatini va ruhiy qudrati o‘zgarmagan. Bu yerda muallif shuni ko‘rsatadi: insonning haqiqiy buyukligi tashqi sharoitlar yoki mansab bilan o‘lchanmaydi, balki uning shaxsiyati, vijdoni va ichki muvozanatida namoyon bo‘ladi. Muhammadjon baribir Muhammadjon aka sifatida qoladi — uning ma’naviy kuchi va insoniylik qadriyatlarini buzilmaydi. Jamiyatning bosimi, tamg‘alar va cheklovlar uning ruhiyatini sindira olmaydi. Shu nuqtai nazardan, “arslonning o‘ligi ham arslon” degan ibora uning sinmas shaxsiyati va ichki qadr-qimmatini ramziy tarzda aks ettiradi. Bu sahna orqali muallif shuni ta’kidlaydi: shaxsiyat — insonning eng mustahkam qalqoni. Tashqi sharoit qanchalik qiyin bo‘lmasin, ichki kuch, vijdon va ma’naviy uyg‘unlik insonni sinmaydigan qiladigan asosiy omillardir. Muhammadjonning obrazida biz shaxsiy salohiyat va ichki barqarorlikning inson hayotidagi eng muhim qadriyat ekanligini ko‘ramiz. Shuningdek, bu g‘oya romanning boshqa bo‘limlarida ko‘tarilgan mavzular bilan uzviy bog‘liq: qamoqdan so‘ng rad etilish, yolg‘izlik, ichki fojiviy portlash va tabiatdagi panoh — bularning barchasi Muhammadjonning ruhiy chidamliligi va sinmas shaxsiyatini yanada yorqinlashtiradi. Bu jumla ramziy ma’noga ega: insonning tanasi va ruhiy dunyosi orasidagi ziddiyat, hayot va o‘lim o‘rtasidagi noaniqlikni bildiradi. Muhammadjon o‘zining mavjudligini, imkoniyatlarini va cheklovlarini chuqur anglaydi. “Omonatni topshiradigan vaqt yaqinlashganga o‘xshaydi” Ushbu jumla uning ichki tayyorgarligi, hayot bilan hisob-kitob qilishi va so‘nggi vazifalarni bajarishga tayyorligini ifodalaydi. “Omonatni topshirish” — bu nafaqat moddiy narsalarni, balki insonning ma’naviy, vijdoniy va ruhiy boyliklarini boshqalarga yetkazish zarurati ramzidir. Muhammadjon o‘z hayotini tahlil qilarkan, so‘nggi imkoniyatlarni hisobga oladi:

“Vasiyatmi? Dunyo bilan hisob-kitob. So‘nggi bozorlik!”

Bu jumla uning ichki muvozanatni tiklashga, o‘z hayoti va qilgan xizmatlarini qayta baholashga intilishini bildiradi. Shu tarzda muallif inson hayoti va o‘lim oldidagi ruhiy kurashni chuqur tasvirleydi. Muhammadjonning bu ichki tajribasi o‘quvchiga inson hayotidagi eng muhim saboqlarni — haqiqatni qadrlash, ichki tinchlik va muvozanatni saqlash, hayot bilan hisob-kitob qilish zarurligini his ettiradi. Bu sahna romanda shaxsiy muvozanat va vijdonning eng muhim element ekanligini, hatto o‘lim yaqinlashganda ham inson ichki dunyosini boshqarish va ruhiy barqarorlikni saqlash imkoniyatiga ega ekanligini namoyish qiladi. Muhammadjonning hayoti va uning tajribasi o‘quvchiga eng muhim hayotiy saboqlarni yetkazadi. Uning eng so‘nggi xulosasi shundan iboratki, inson vaqti-vaqti bilan to‘xtab, ortga nazar tashlashi, bosgan qadamlarini sarhisob qilishi, o‘z vijdoni oldida hisob berishi lozim. Bu — inson ichki muvozanatini saqlash, xatoliklardan qochish va ruhiy barqarorlikni ta‘minlash uchun zarur bo‘lgan amaliyotdir. Muhammadjon yosh avlodga ham o‘z maslahatini beradi: hayotda hech bo‘lmasa haqiqatni bilib yashash zarur. Uning so‘zlari shunday:

“Mening umrim yolg‘on bilan kechdi. Yolg‘onga bosh egib, yolg‘onni yozganlarning, shuni istagan kimsalarning xizmatini qilib kechdi. Seniki shunday o‘tmasin, deyman. Hech bo‘lmasa, haqiqatni bilib yur sen. Chunki... chunki hademay hammasi o‘zgarib ketadi”.

Bu iboralar inson hayotining o‘zgaruvchanligini va ichki tozalikka intilishning ahamiyatini aks ettiradi. Muhammadjon hayotining ko‘p qismini yolg‘on va aldov ostida kechirgani, lekin oxir-oqibat haqiqatni qadrlashni tavsiya qilishi — bu uning ruhiy o‘sishi va ichki muvozanatga intilishini ko‘rsatadi. Shuningdek, muallif shuni ta‘kidlaydiki, inson ichki tozaligini saqlasa va vijdoni bilan yashasa, qanchalik qiyin sharoitda bo‘lmasin, u o‘zini mag‘lub etmagan hisoblanadi. Bu esa romanning asosiy falsafiy g‘oyalaridan biridir: hayotiy sinovlar va tashqi bosimlarga qaramay,

insonning haqiqiy qudrati uning vijdoni va ichki muvozanatida yotadi. Muhammadjonning maslahatlari nafaqat romandagi voqealar kontekstida, balki zamonaviy o'quvchiga ham chuqur ma'naviy ibrat beradi: haqiqatni qadrlash, ichki tinchlikni saqlash va hayotning har bir qadamini ongli ravishda boshqarish insonning eng katta yutug'i ekanligini anglatadi. Ulug'bek Hamdamning "Muvozanat" romani inson ruhiyati va jamiyat o'rtasidagi murakkab ziddiyatlarni chuqur falsafiy yondashuv bilan ochib beradi. Asar markazida turgan Muhammadjon obrazi shaxs va jamiyat, vijdon va tamg'a, ichki erkinlik va tashqi bosim o'rtasidagi ziddiyatlarni yorqin timsol qiladi. Muhammadjonning hayoti davomida uchragan qiyinchiliklar — qamoq, "urilgan" va "kesilgan" tamg'alar, jamiyatning rad etilishi, yolg'izlik, ichki fojaviy portlash — bularning barchasi uning ruhiy chidamliligi va ichki muvozanatini sinovdan o'tkazadi. Biroq, barcha tashqi bosimlarga qaramay, Muhammadjon shaxsiy qadr-qimmatini saqlaydi, ichki kuchi va vijdoni uning haqiqiy qudrati manbai sifatida namoyon bo'ladi. "Qushlar maktabi" sahnasi orqali muallif jamiyat insonni rad etsa ham, tabiat va sof muhit insonni qabul qilishi, unga tasalli va ruhiy panoj berishini ko'rsatadi. Bu orqali Hamdam tabiatni ikkiyuzlamachilikdan xoli, beg'ubor va adolatli makon sifatida tasvirlaydi, insonning ichki muvozanatga intilishi va ruhiy tiklanishi imkoniyatini ko'rsatadi. Muhammadjon hayotidagi yolg'izlik va ichki fojaviy portlash sahnalari inson ruhining nozikligi va murakkabligini ochib beradi. Tashqaridan sokin va tinch ko'ringan inson ichida bo'ron kechishi mumkin, shuning uchun har bir inson o'z ichki dunyosini anglash va muvozanatni saqlashga intilishi zarur. Piyolaning chil-parchin bo'lib tushishi uning ichki sabr kosasining to'lganini, orzu-umidlarning singanini ramziy tarzda ifodalaydi. Infarktdan so'ng o'lim yaqinligini his qilgan Muhammadjonning "so'nggi bozorlik" sahnalari esa hayot bilan hisob-kitob, ichki tayyorgarlik va ruhiy barqarorlikni saqlash zaruratini ko'rsatadi. U o'z umrini tahlil qilib, vijdon bilan yashash, hayotiy xatoliklardan qochish va ichki muvozanatni tiklashga intiladi. Shuningdek, "arslonning o'ligi ham arslon" iborasi orqali

Hamdam shaxsiyatning tashqi holatga bog‘liq emasligini, haqiqiy qudrat va buyuklik insonning ichki dunyosida, shaxsiy qadr-qimmatida ekanligini tasdiqlaydi. Mansab yoki obro‘ pasaygan bo‘lsa ham, shaxsning ma’naviy kuchi buzilmaydi. Muhammadjonning so‘nggi hayotiy xulosalari va maslahatlari romanning eng muhim falsafiy g‘oyasini shakllantiradi: inson vaqti-vaqti bilan to‘xtab, ortga nazar tashlashi, bosgan qadamlarini sarhisob qilishi, vijdoni oldida hisob berishi zarur. Hayot doimiy o‘zgarib turadi, ammo ichki tozalikni saqlash insonni mag‘lub etilmas qiladi. U yosh avlodga tavsiya qiladi: hech bo‘lmasa haqiqatni bilib yashang, yolg‘on va adolatsizlikning qurboni bo‘lmang.

Shunday qilib, **Muhammadjon obrazi** zamonaviy o‘zbek adabiyotida inson ruhiyati, ma’naviy qadriyat va ichki muvozanatning eng yorqin timsoli sifatida e’tirof etiladi. U nafaqat jamiyatdagi murakkab vaziyatlarga barqaror turish, balki ichki vijdon va shaxsiyatni saqlashning eng muhim namunasi sifatida o‘quvchiga chuqur ma’naviy ibrat beradi.